

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ КОРПОРАЦІЙ: МІЖНАРОДНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

Розглянуто економічний зміст понять «інновації» та «інноваційна політика», проаналізовано досвід впровадження інновацій міжнародними корпораціями та досліджено стан інноваційної діяльності підприємств України, визначено проблеми і перспективи активізації інновацій та науково-технічної діяльності у вітчизняній практиці.

The economic concepts "innovation" and "innovation policy", the experience innovation and international corporations condition innovation enterprises in Ukraine and problems and prospects of boosting innovation and research and technology in domestic practice.

Ключові слова: інноваційна діяльність, корпорації.

Вступ. Безумовним атрибутом соціально-економічного розвитку світового суспільства в цілому і кожної окремої держави як його структурної одиниці є стрімке прискорення науково-технічного прогресу. Економіка розвинутих країн великою мірою носить інноваційний характер, тобто базується на застосуванні нових знань і сучасних інформаційних технологій.

Важливим питанням розвитку та освоєння інновацій залишається інтеграція світової економіки, оскільки потреби уніфікуються, наука розвивається вже не у масштабах окремої держави чи групи країн, а у фундаментальний інноваційний процес залучаються всі доступні та потенційно цікаві учасники, незалежно від їх національної приналежності та географічного розташування. Масштаби подібних досліджень визначаються масштабами ринку інновацій, де вони можуть бути реалізовані, а існування великих транснаціональних корпорацій, що готові їх фінансувати, робить цей процес реальним та життєздатним.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Теоретичні основи вивчення інновацій закладено такими всесвітньо відомими вченими-економістами, як П. Друкер, М.Д. Кондратьєв, Б. Лундвалл, Г. Менш, Р. Нельсон, М. Портер, М.І. Туган-Барановський, І. Фішер, К. Фрімен, Й. Шумпетер. Проблематика інноваційної діяльності та її активізації досліджувалася також у працях Амоші О.І., Алексєєва І.В., Бажала Ю.М., Бойка Є.І., Волкова О.І., Гончарової Н.П., Гальчинського А.С., Завліна П.Н., Козенкова Д.Є., Кузнецової А.Я., Кузьміна О.Є., Лапко О.О., Мінделі Л.Е., Павленко І.А., Поручника А.М., Савчука В.С., Федулової Л.І., Харіва П.С., Чухрай Н.І. та ін. У роботах цих авторів розкрито сутність, класифікації та значення інновацій для розвитку ринкової економіки, однак стрімкий розвиток даної сфери зумовлює необхідність дослідження її розвитку на сучасному етапі розвитку інновацій на міжнародному та вітчизняному рівнях.

Метою даної статті є висвітлення деяких теоретичних аспектів трактування понять «інновації» та «інноваційна політика», дослідження розвитку інноваційної діяльності на міжнародному рівні та стану впровадження інновацій в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах жорсткої конкуренції як на міжнародних, так і на вітчизняних ринках здатність підприємств функціонувати та розвиватись залежить від їх спроможності створювати й впроваджувати інновації. Проте вітчизняні підприємства, які мають достатньо високий науково-технічний, виробничо-технологічний та кадровий потенціал, володіють значною кількістю унікальних сучасних технологій та зразків продукції, продовжують розвиватись без належного використання досягнень сучасної науки.

У традиційному розумінні інновація – це впровадження нової техніки або технології, що є результатом досягнень науково-технічного прогресу. Сучасна теорія наукового планування визначає термін „інновація” як інвестиції, що забезпечують заміну поколінь техніки й технології, а, як відомо, саме інвестиції в сучасних умовах набувають усе більшого значення. Згідно із Законом України “Про інноваційну діяльність” [1] інновації – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери

Міжнародний досвід свідчить, що підвищення майбутньої цінності компанії завдяки більш ефективному використанню інновацій має два основних напрямки: "акселератор зростання та інновації". По-перше, це джерела зростання, які є найбільш важливими для конкретної компанії, фокусування компанії на правильних можливостях зростання, зважаючи на її теперішні можливості, реалії галузі та бажання клієнтів. По-друге, яким чином компанія здатна застосувати свої культурні та операційні особливості для прискорення конвертації ідей та швидкого прибуткового зростання. Ці два напрямки відповідають п'яти сферам фокусу: нові можливості, джерела прибутку, платформи для зростання, культура та організація, люди та можливості.

Цікавим для розгляду є питання еволюції фундаментальних та прикладних наукових знань, а особливо синергетична модель. В її основі лежить уявлення про науку як про органічну частину

загальнолюдської культури, основні досягнення якої, разом з тим, носять національний характер. Кожен із виділених циклів передбачає власні ключові принципи розвитку науки, що й визначають пріоритетні напрямки досліджень (рис. 1).

Рис. 1. Циклічність розвитку науки

Даний підхід, на думку Л.В. Лескова [3], характеризує тенденції еволюції наукового пізнання світу за весь період існування, дозволяє визначити основні тенденції науково-технологічного прориву у XXI ст. (шоста стадія технологічного устрою). Найбільш імовірними напрямками науково-технологічного прориву на цій стадії є: нетрадиційна енергетика; принципово нові транспортні системи; нові енерго- і ресурсозберігаючі екологічно чисті технології; принципово нові системи зв'язку, обробки і зберігання інформації; принципово новий вигляд матеріалів; біотехнологія, генотехніка і генотерапія; квантова нейрофізіологія; принципово нові методи охорони навколишнього середовища і використання природних ресурсів. В області фундаментального наукового знання основою цього науково-технологічного прориву Лесков Л.В. виділяє такі наукові напрями: фізика наномасштабів; фізика квантового вакууму; молекулярна біологія; нелінійна наука.

Однак, стосовно подальших темпів розвитку науки виникає велика кількість суперечок. Так, Джонатан Хьюбнер, фізик з центру розробок Пентагону, вважає, що пік технічних інновацій припаде на середину XXI ст., після чого почнеться спад, апелюючи до того факту, що розвиток науки є дійсно циклічним, і в минулому завжди були часи прискореного розвитку і затишшя. Таким чином, дослідивши більше 7200 ключових винаходів і проаналізувавши патенти США з 1790 року до теперішнього часу, він визначив, що людство вже створило 85% технологій, які є економічно здійсненими і зробив прогноз, що зростання кількості інновацій почне помітно знижуватися і вже до 2024 року досягне майже нульового рівня [4].

Інноваційна політика – державне управління процесом створення сприятливих умов для інноваційної діяльності, формування інноваційних ідей і проєктів, конструювання науково-дослідних зразків нововведень, їх освоєння і просування на ринок. До нововведень належить новітня техніка і технології, сучасні виробничі процеси, наукові, організаційні, управлінські ноу-хау та інші новинки. У світі існують дві моделі інноваційної політики, що виправдали себе: американська та японська. Перша базується на найвищій автономії підприємництва, на принципі вільної конкуренції і на регулюванні ринку великими міжнародними корпораціями, орієнтація технологічного розвитку здійснюється шляхом виокремлення пріоритетної галузі. Японська модель передбачає забезпечення державою технологічних пріоритетів за допомогою стимулювання не окремих галузей, а конкретних технологій.

Визначальною тенденцією інноваційного розвитку у XXI ст. є різке поглиблення процесів глобалізації, зокрема в інноваційній сфері, про що свідчить зростання міжнародного патентування та частки

публікацій наукової літератури, написаної авторами з різних країн, збільшення зарубіжного фінансування НДДКР підприємств, міжнародних науково-технічних проєктів тощо. Активно розвиваються такі форми міжнародної співпраці як прями іноземні інвестиції, злиття та стратегічні альянси компаній різних країн, ліцензування тощо, створюється міжнародна науково-технологічна інфраструктура, поглиблюється співробітництво вчених, фахівців, науково-дослідних організацій з різних країн. Реалізовані важливі заходи щодо уніфікації систем сертифікації, стандартів, механізмів захисту інтелектуальної власності.

Для циклу потрібна узгодженість дій інноваційних фондів, дослідницьких організацій, проектно-впроваджуваних, виробничих структур, збутових підрозділів і спеціалізованих фірм на взаємовигідній основі. Наявна в інноваційному процесі ризикованість має мінімізуватися заходами державної підтримки. Як свідчить досвід, вона притаманна також і передовим країнам ринкової економіки. Наприклад, загальновідомі інноваційні досягнення французьких концернів „Concorde”, „Superphenix”, TGY (швидкісні поїзди) стали можливими тільки через активну підтримку уряду. Проте більшість французьких економістів вважає, що в економіці слід сприяти окремим приватним фірмам і корпораціям у проведенні власних науково-технічних розробок. Дослідження, що фінансуються державою, часто далекі від існуючих потреб суспільства, не встигають за швидкозмінними ситуаціями на ринку. Необхідне тісніше співробітництво науково-дослідних установ, університетів із різними суб'єктами господарювання. Держава повинна стимулювати такі зв'язки шляхом звільнення від певних податків і зобов'язана стати провідником інноваційного розвитку, замовником та організатором досліджень і розробок.

Досвід розвинених країн (не тільки Західної Європи та США, а і Китаю, Південної Кореї, Бразилії, Індії та інших країн) свідчить, що конкурентоспроможність забезпечується низкою умов, головними з яких є: накопичений науково-технічний потенціал; інституціональні чинники технологічного прогресу, наявність великих наукомістких корпорацій. Сучасною тенденцією концентрації виробничої діяльності міжнародних корпорацій є нова хвиля операцій злиття і поглинання (M&A), які дуже тісно пов'язані з динамікою ринку капіталу. M&A (Mergers and Acquisitions) – це група операцій, які об'єднують передачу корпоративного контролю у всіх його формах, включаючи придбання і обмін активами. Інтеграційні процеси тісно пов'язані з процесами глобалізації: стираються географічні межі між ринками, зростає обсяг сукупного попиту, прискорюються темпи розвитку технологій, тому у компанії не залишається часу на нарощування внутрішнього потенціалу власними силами і ефективніше придбати активи, яких не вистачає.

Серед десяти найбільших американських ТНК п'ять безпосередньо пов'язанні з вирощування і фінансуванням інноваційних фірм – „General Electric”, „IBM”, „Allegheny Technologies”, „Bell South”, „International Business Machines”. Інші з метою диверсифікації ризику діють опосередковано шляхом створення чи поглинання різних фінансових інститутів, таких як страхові компанії, пенсій, венчурні та інші фонди. Щорічні витрати на НДДКР таких корпорацій, як „General Electric”, „Ford”, „IBM” становлять 2–3 млрд. дол. У США практично весь обсяг витрат на НДДКР приватного бізнесу здійснюють 700 найбільших компаній, при цьому близько 40% цих коштів припадає всього лише на 15 найбільших корпорацій.

Корпорація „Mitsubishi” – найбільша японська торговельна компанія, яка має понад 200 баз у Японії та в інших 80 країнах світу [5]. Її 7 бізнес-груп і понад 500 дочірніх компаній та філій обслуговують покупців в усьому світі практично з усіх галузей виробництва. Водночас це одна з найбільших компаній, що вкладає великі кошти для підтримки інноваційних наукових розробок та сприяє їхньому впровадженню і використанню у різноманітних, часто досить віддалених сферах господарювання. Прикладами конкретних розробок, якими опікується інноваційний центр корпорації, є виробництво і збут фуллеренів та устаткування для наукових досліджень, інвестування в сферу електронних технологій, удосконалення батарей-акумуляторів на іонах літію та ін.

У сучасних умовах, поряд з тенденцією зростання впливу інтегрованих корпоративних структур на світову економіку, в Європі відбувається інтеграція національних інноваційних систем країн-членів ЄС в єдиний науково-технологічний та інноваційний простір. Можна з досить високою ймовірністю передбачити, що по завершенні цього періоду будуть створені реальні умови для функціонування глобальної світової інноваційної системи, основу якої становитиме інноваційний потенціал країн з високим рівнем інтелекту.

Отже, великий досвід організації та фінансування інноваційної діяльності підприємств накопичений за кордоном та його вивчення дасть змогу підвищити рівень організації інноваційних процесів у вітчизняних підприємствах, створити умови для їхнього інвестиційного забезпечення. При цьому слід вивчати інноваційну діяльність підприємств не тільки передових країн Заходу, а й країн, які розвиваються.

Стан розвитку інноваційної діяльності в регіонах України на сучасному етапі не відповідає світовим тенденціям. Дослідження інноваційної активності суб'єктів ринку, показали що практично у всіх регіонах спостерігається низький рівень інноваційної діяльності. Аналіз важелів впливу на галузевий розвиток регіонів показав, що держава впливає на ці процеси опосередковано, а більш дієвий вплив здійснюють певні фінансово-промислові групи (ФПГ).

Аналіз ролі міжнародних інтегрованих корпоративних структур в національних та світовій економіці, порівняння ролі ФПГ України в економічному розвитку держави, дозволяють дійти висновку, що для українських ФПГ характерними є ті ж механізми та інструменти впливу, що й для мегакорпорацій розвинених держав світу. Таким чином, це дозволяє зробити припущення, що саме інтегровані корпоративні

структури України в перспективі забезпечуватимуть інноваційний розвиток національної економіки, як важливу необхідну умову забезпечення міжнародної конкурентоспроможності держави.

Україна продовжує розвиватися як країна з високою часткою сировинних галузей промисловості, де переважає сфера низьконаукоємного матеріального виробництва. Правові, економічні та організаційні основи формування та реалізації інноваційної діяльності в Україні визначає Закон України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" [2]. Його основною метою є створення правової бази для концентрації ресурсів держави на провідних напрямках науково-технічного оновлення виробництва та сфери послуг у країні, забезпечення внутрішнього ринку конкурентною наукоємною продукцією та виходу з нею на світові ринки. Відповідно до цього Закону основними пріоритетами, на яких варто зосередити увагу і, відповідно, виділити гроші, визнано аж 41 напрям: від сучасної ракетно-космічної та авіаційної техніки до технологій зберігання сільськогосподарської продукції. В свою чергу Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 09.09.2010 р. згаданий перелік доповнено такими напрямками: фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави; інформаційні та комунікаційні технології; енергетика та енергоефективність; раціональне природокористування; науки про життя, нові технології профілактики та лікування найпоширеніших захворювань; нові речовини і матеріали.

Для порівняння, у рамках проекту "Конкуруючи за майбутнє сьогодні: нова стратегія розвитку національної інноваційної системи Росії" передбачено тільки декілька цілей: здійснити стратегічну діагностику конкурентоздатності національної інноваційної системи Росії; провести аналіз міжнародного досвіду розвитку інноваційних систем і реалізації інноваційної політики; розробити рекомендації для нової інноваційної політики для Росії. Звідси висновок – важко сподіватися на результат, якщо займатися усім одночасно. Розпорошеність і практично всеосяжний характер чинних пріоритетів ніколи не дасть змоги сконцентрувати дуже обмежені національні ресурси на справді інноваційних напрямках, щоб досягти кінцевого результату.

Також сьогодні в Україні існує декілька головних чинників – загроз інноваційній безпеці України: недостатній рівень фінансування науково-технічних робіт, слабкий розвиток інфраструктури трансферу технологій, зниження рівня "інтелектуалізації" експорту і зростання імпортозалежності країни від наукоємних товарів, незадовільне інформаційне забезпечення інноваційної сфери, недосконалість податкової системи та відсутність державної підтримки, повільний розвиток ефективних форм інноваційної діяльності.

Держава практично не заохочує промисловість до фінансування досліджень і розробок і не стимулює інноваційну діяльність на підприємствах. Непряме регулювання не розвинуте, а податкові пільги призначені тільки науковим організаціям незалежно від напрямку і результатів їхньої роботи. Отже, основними проблемами інноваційного розвитку в Україні та її регіонах на сучасному етапі є відсутність реальних механізмів об'єднання наявних ресурсів, їх концентрації на найбільш значних та перспективних напрямках розвитку; відсутність залежності між збільшенням обсягу продажу приватними компаніями і зростання фінансування здійснюваних ними досліджень і розробок; інноваційна політика немає чіткої спрямованості у вирішенні конкретних економічних проблем регіонів, в їх реструктуризації з врахуванням ринкових чинників.

Активувати процес впровадження інноваційних проектів має сучасний механізм надання пільг (у тому числі податкових) підприємствам. Щодо доцільності надання преференцій у сфері інвестиційної та інноваційної діяльності існують різні думки, але закордонний досвід переконує, що преференції є дієвим важелем підтримки такої діяльності. З метою активізації інноваційної діяльності необхідно також створити відомчі інноваційні фонди, які формуються за рахунок держави, внесків підприємств та спонсорів; випуску цінних паперів під фінансування перспективних інвестиційних проектів. У справі формування цілісного механізму трансформації заощаджень в інвестиції облігації виконуватимуть одразу дві функції: слугують інструментом нагромадження ресурсів для фінансування структурної перебудови економіки і гарантуючи безпеку вкладення коштів банківськими, й особливо небанківськими, фінансовими інститутами. Також поширити практику надання інноваційним підприємствам середньострокових кредитів зі зниженою кредитної ставки.

У країнах Європи використовуються такі податкові пільги:

- екстра концесії (extra tax allowance) – особливі пільги, що дають змогу фірмам фінансувати із своєї податкової бази понад 100 % своїх інноваційних витрат;
- податковий кредит („tax credit”) – пільга, що дає можливість фірмам фінансувати певний відсоток своїх інноваційних витрат з податкових зобов'язань.

Із урахуванням сучасних проблем інноваційного розвитку регіонів України доцільно було б скористатися досвідом формування регіональної інноваційної політики європейських країн, де цілі, напрямки, політичні заходи розробляються для груп регіонів у відповідності до їх класифікації. Необхідною передумовою для виходу української економіки на шлях стійкого зростання є впровадження ефективної

регіональної інноваційної політики, яка буде спрямована на вирішення проблем соціально-економічної нерівномірності регіонів через створення сприятливого середовища для активізації інноваційної діяльності в них, залучення їх у міжнародний інноваційний простір.

Висновки. Інноваційна діяльність не стала реальним пріоритетом економічної політики. Стан інноваційної діяльності в Україні більшість експертів визначає як кризовий і який не відповідає сучасному рівню інноваційних процесів в промислово-розвинутих країнах та потребам інноваційного розвитку.

В сучасних умовах інноваційна діяльність є одним з головних чинників розвитку підприємств, необхідною умовою для їх конкурентоспроможності на ринку. До заходів щодо активізації інноваційної діяльності українських підприємств можна віднести наступні: підвищення рівня організації інноваційних процесів шляхом врахування міжнародного досвіду; вдосконалити законодавчу базу з питань інновацій та інноваційної діяльності підприємств шляхом перегляду вже існуючих законопроектів та затвердження нових; поширення практики надання інноваційним підприємствам середньострокових комерційних та державних кредитів зі знижкою кредитної ставки; державна підтримка підприємств, що займаються розробками інновацій шляхом удосконалення питань пільгового оподаткування даної сфери, їх підтримки через збільшення фінансування інноваційної діяльності та створення відповідних державних структур, основною метою діяльності яких будуть інновації та інноваційна політика підприємств нашої держави.

Література

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002р. № 40-IV [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15>
2. Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11.07.2001 р. № 2623-III [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2623-14>
3. Лесков Л. В. Синергетика культури / Л.В. Лесков // Вестник Московского университета. Серия 7. Философия. – 2004. – №4. – С. 35–57.
4. Семенов А. Конец открытий и инноваций? [Електронний ресурс] / А. Семенов. – Режим доступу: <http://www.pereplet.ru/krylov/828.html#828>.
5. Троян В. М. Інноваційна діяльність корпорації Mitsubishi [Електронний ресурс] / В. М. Троян. – Режим доступу : <http://www.nas.gov.ua/scinn/arhiv/0208/Troyan.pdf>

Надійшла 10.03.2011